

IX. kerületben és így tovább. E lakótelepek lakáselosztására, mivel tanácsi lakásokról van szó, a 71-es lakástörvény az irányadó, tehát szociális összetételét ennek megfelelően várhatjuk, és kell hogy felkészüljünk az itt végzett művelődésügyi munkára.

Mégegyszer elnézésüket kérem, hogy a művelődés kapcsán erre a területre is kitértem. Úgy vélem azonban, hogy a művelődésügy egészét vizsgálni, s a művelődésügy közvetkezményeit megérteni, feltételeit megteremteni az urbanizáció és az életmód változás áttekintése nélkül lehetetlen. Ezért kellett ezzel is foglalkoznom.

LÉTAY Miklós:

Szelényi Iván előadásának méltatása kétségtelenül hálás dolog lenne, azonban hasznosabbnak véljük, ha az imént felsorakoztatott megfigyelések mellett néhány más jellegű gondolatot is felvetünk. Ennek azért látjuk szükségét, mert a címben jelzett "életmód"-ról szinte alig, helyesebben csak közvetve esett szó. A fogalommal kapcsolatban uralkodó bizonytalanság és a téma Budapest tekintetében való kidolgozatlansága ugyancsak arra figyelmeztet, hogy a kutatás lehetőségeit és problémáit fontolóra kell venni.

Az eddigi kutatási gyakorlatból az máris nyilvánvaló, hogy az "életmód" terminus magába foglalja a mindennapi élet egészét, annak minden résztvevőjét, anyagi és szellemi összeállítását, cselekvés sorozatát, kapcsolat rendszerét, stb. A rendkívül összetett tartalomtól a társadalomtudományok egyes ágai, mint például a pszichológia, néprajz, szociológia csak bizonyos részek vizsgálatát vállalják, természetesen saját szempontjaik szerint.

Budapest társadalmá bármelyik jellegű megközelítés számára bő anyagot nyújt, nemcsak két milliós nagyságrendje és rendkívüli színessége következtében, hanem azért is mert a fővárosi lakosság elmúlt száz évben folytatott életmódjának elemzése eddig gyermekcipőben járt. A feldolgozásra váró témák sorravételére most nincs mód, de legyen szabad néhány példát említeni.

Óbuda törzsökös lakóinak jelentős része a 19. században mezőgazdasági termelés-sel foglalkozott. Erre épült az a parasztpolgári kultúra és életmód, mely néhány lényegtelen mozzanattól eltekintve, meglepően szilárdnak és mozdulatlanak bizonyult Pest-Buda közelsége, dinamikus fejlődése ellenére. Azonban a termelés hagyományos rendje az 1886-1887. évi filoxéra vész következtében súlyos törést szenvedett, s ez változások sorozatát indította el. Akik kényszerűségből - mert például elszegényedtek - vagy önként - mert például biztosabb megélhetést akartak - hátat fordítottak e mezőgazdasági tevékenységnek, gyári munkások lettek. Életmódbeli változásaik vázolósa most messzire vezetne, így csupán egy részletet ragadok ki. A szőlőművesből lett munkások nem szakadtak el a földtől, konyha- vagy gyümölcsöskert formájában valamennyi területet továbbra is megtartottak és megműveltek. Ennek következtében ferasztó életvitel alakult ki, hiszen a szabadidőt is munka töltötte ki, ami újabb következmények eredője lett; pl. a művelődésre, a családi gyermeknevelésre fordítható idő csökkent. A különböző jellegű témák láncszerű kapcsolódása egyébként általánosságban arra figyelmeztet, hogy az életmód bonyolult rendszere csak több dimenziós elemzéssel ismerhető meg.

A budapesti életmód kutatás számára fontos mérőföldkő a felszabadulás. A történelmi fordulat, az új társadalmi berendezkedés nagy tömegeket hozott mozgásba. Az 1940-es évek végétől, Magyarország minden részéből emberek ezrei indultak el Budapestre. Migrációjuk utja-módja sokféle lehetett. Azonban a lényeg az, hogy a korábban falun élő, mezőgazdasági termeléssel foglalkozó paraszt a fővárosba költözött, s életmódja a lakó- és munkahely csere, illetve annak hatásai következtében jelentősen megváltozott. Más munkaeszközökkel dolgozva újfajta termelési tapasztalatokra tett szert. A város tárgyi valóságának elfogadása gyakran megelőzte a tudat fejlődését s ez ellentmondásokat szült. Gondolok itt például az izlésbeli és kulturális átalakulás lassúságára, torz mozzanataira, a szülőfaluhoz való kötődésekre vagy a családi élet konyha centrikusságára, stb. Ezzel a problémakörrel kapcsolatban még annyit szeretnék megjegyezni, hogy a népi kultúra és az azokat hordozó etnikumok városokba való behatolása, beépülése világjelenség. Kutatása - az u. n. akkulturációs kutatás - elsősorban az angol nyelvterületen több évtizedes hagyományokra tekinthet vissza. Megismerésük egyszerre hathat ösztönzőleg és segítőleg, mivel biztosra

vehető, hogy számos külföldi tanulság eredménnyel hasznosítható a magyar viszonyok között is.

A napjainkban folyó városrész rekonstrukciók szintén komoly feladatok forrásai, hiszen az 1950-ben Budapesthez csatolt területeken körülbelül 40 000 lakást szánának a következő tíz évben. A lakásvizonyok változása, a város más pontjára való költözés és ezáltal a munkahelytől való távolság megváltozása, a baráti, szomszédai kapcsolatok esetleges módosulása, az egyén mozgásvilágának átalakulása, mind-mind az életmód kutatás keretei közé illenek.

Tisztában vagyok azzal, hogy nem a várostörténet legfontosabb kérdéseit vettem fel. Mindössze arra kívántam rámutatni, hogy a teljes ismeretanyag kialakításához az érdeklődésük miatt hálásabb témák mellett vállalkozni kell a mindennapok legegyszerűbb, beidegződött, automatikusan működő összetevőinek elemzésére is. Ez kétségtelenül hozzájárul ahhoz, hogy a város funkciói tökéletesedjenek, a város fejlesztése pedig még precízebb legyen.

KÖRMÖCZI Katalin:

Engedjék meg, hogy hozzászólásomat egy szubjektív megjegyzéssel kezdjem: nem vagyok az 1945 utáni időszak kutatója, érdeklődésem inkább a század eleji lakótelepek építésére, különösen a Wekerle-telep történetére irányul. Mégis úgy érzem, hogy a Wekerle-telep sajátos problémáival, - bár alapjában nem hasonlítható össze terjedelmét, felszereltségét, lakásainak színvonalát tekintve a mai modern lakótelepekkel, - érdekes topográfiai és társadalmi összehasonlításokra ad alkalmat. Az összehasonlítás alapja, hogy mindkét esetben lakótelepről van szó, tehát egy olyan várostopográfiai jelenségről, amely a modern kapitalista várossal jelenik meg, amely az évtizedek során sajátos fejlődésen megy át. A lakótelep korábban valamely réteg elkülönítését, esetleg egyenesen kikülönítését jelentette, különösen, ha az első világháború után létesített Mária-Valériára vagy hasonló telepekre gondolunk. A városfejlődés aztán, főként az elmúlt évtizedekben az esetek többségében a lakótelepet a modern város egyik alkotóelemévé tette.

A századfordulón a XX. század elején létesített lakótelepek a városi lakásnyomor enyhítését célozták. Az alap gondolat a szociális segítség ugyan, de a társadalom meghatározott rétegei számára csupán. Állami, városi, vállalati telepek ezek, vagy munkások, vagy tisztviselők részére, esetleg egy meghatározott gyár, üzem dolgozói részére. Első és legszembetűnőbb sajátosságuk tehát, hogy a telepeken való lakáshoz jutás munkahelyi kötöttséget jelent. A lakók társadalmi hovatartozás szerinti homogenitása eleve adott. Vasutasok, Máv-gépgyáriak lakják, vagy a Ganz Művek dolgozói, másokat a városi tisztviselők. Így a homogenitásból adódóan kézenfekvő lenne, hogy a telepeken kialakult életmódot az ottlakók társadalmi hovatartozása, gazdasági helyzete, szemlélete határozza meg. A felsorolt tényezők érvényesülését azonban megzavarja és befolyásolja az a tény, hogy a telepek létesítését indítványozó szociális gondolat nem tisztán mint szociális segítség érvényesül, állami, városi, üzemi és politikai érdekek színezik azt át. A telep az állam, a város vagy az üzem tulajdona, s a tulajdonos a tulajdonjog alapján meghatározza a bérleti feltételeket. Így egy meghatározott osztály, réteg vagy gyári munkásközösségek csupán a tulajdonos által megválogatott csoportja kerülhet a telepre.

Nézzük konkrétan ezt a Wekerle állami munkáslakótelep esetében. A telep létesítésétől, 1909-től a Horthy-korszak végéig, lakóinak mintegy háromnegyedét állami munkások és alkalmazottak adták: Máv-gépgyári, északi főműhelyi, dohánygyári, nyomdai munkások és postai alkalmazottak. A lakók többi része magángyarak munkásaiból és a telepi alkalmazottakból tevődött össze. Munkáslakótelep tehát. Akadnak nézetek, amelyek szerint a munkásarisztokrácia lakta a Wekerle-telepet. Ezen nézetek alapját képezheti az a tény, hogy a pénzügyminisztérium által kiadott bérleti feltételek politikai kitételeket is tartalmaztak. Vagy alapul szolgálhat az, hogy itt jobb körülmények között éltek a munkások, mint a főváros egyéb munkáslakta területein, a peremkerületeken és a nyomortelepeken. Ám ez az utóbbi már a telepadata viszonyokból következik.

A Wekerle-kormány munkáslakótelepet létesített abban az értelemben, hogy munkásokkal telepítette azt be, de nem titkolt alapkonceptiója volt a telep létesítésekor, hogy a munkásarculatot átformálja, egy tőle idegen életmódot illetve annak kereteit adja a telep vi-